

סוגיות בחקר השואה

ביקורת ותרומה

ישראל גוטמן

מרכז זלמן שזר
לתולדות ישראל

יד ושם

סוגיות בחקר השואה

ביקורת ותרומה

ישראל גוטמן

יד ושם
רשות הזיכרון
לשואה ולגבורה

מרכז זלמן שזר
לתולדות ישראל
ירושלים

עריכה לשונית: עדינה דרכסלר
הבאה לבית הדפוס: יחזקאל חובב

ספר זה יוצא לאור בסיוע
משרד המדע, התרבות והספורט – מינהל התרבות והאמנויות

על העטיפה:
זוסייה עפרון, רחוב הקצבים בוילנה, 1932.
באדיבות המרכז לאמנות יהודית, האוניברסיטה העברית בירושלים, אוסף זוסייה עפרון.

מסת"ב 7-244-227-965-978
מספר קטלוגי 185-567
© כל הזכויות שמורות למרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים
וליד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה, ירושלים
www.shazar.org.il
publication.marketing@yadvashem.org.il
נדפס בישראל, תשס"ט

אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או
מכני, לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועימוד: מרכז זלמן שזר
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית בע"מ
כולם בירושלים

לנכדי

שי

עמרי

עמית בנימין

תוכן העניינים

9	עם הספר
11	זאב מנקוביץ: הקדמה

שער ראשון

הערות היסטוריוגרפיות

17	השוואה ורישומה בתולדות עם ישראל
41	מחקר השואה – בעיות והיבטים
54	שארית הפליטה – בעיות והבהרות

שער שני

דפוסי הארגון היהודי

73	היודנראט כהנהגה
92	אדם צ'רניאקוב – האיש והיומן
118	ייחודו של גטו לודז'
150	תנועות הנוער כמנהיגות חלופית במזרח אירופה
159	הערות על ההתנגדות היהודית תחת הכיבוש הנאצי

שער שלישי

אישים

181	האומנם בנליות של הרוע? בעקבות ספרה של חנה ארנדט "אייכמן בירושלים"
208	נולטה והרוויזיוניזם: הרוויזיוניזם של נולטה – צעדים ראשונים
233	ספרו של דניאל גולדהגן – ביקורת ותרומה

שער רביעי

יהודי פולין בשואה

261	בעיית המיעוטים עם תום מלחמת העולם הראשונה והכנת החוזים להגנתם
286	יהודים בצבא אנדרס בברית-המועצות
326	יהודי פולין משחרור להגירה, 1944–1948
338	מקום פרסום ראשון של המאמרים
339	מפתח

עם הספר

אסופת הסוגיות בחקר השואה המוגשת לקורא משקפת ביקורת מכאן ותרומה מכאן. המאמרים המובאים בספר, שנדפסו בכמות שונות במשך שנים רבות, משקפים את ההתפתחות בחקר השואה בכלל ואת השינויים שעברו עלי בפרט, והם כוללים מחקרים שבעיני יש להם מקום גם כיום. האסופה נחלקת לארבעה שערים: הערות היסטוריוגרפיות, דפוסי הארגון היהודי, אישים ויהודי פולין בשואה. השערים האלה משקפים במידה רבה את דרכי ואת תחומי מחקרי, ואני תקווה שכינוסם של המאמרים האלה יחדיו מוסיף נדבך בעל משמעות להבנת השואה ותקופתה.

במשך השנים שבהן כתבתי את המאמרים המכונסים כאן ומאמרים וחיבורים אחרים הסתייעתי בידידים קרובים ובעמיתים באוניברסיטה העברית וביד ושם – אם בעצה, אם בהערה מאירת עיניים ואם בעידוד, ולכולם שלוחה תודתי. אני מודה גם לארכיונים ולספריות של מוסדות רבים בארצות שונות שאפשרו לי גישה לתיעוד מקורי ורלוונטי ולעובדיהם שהושיטו לי את עזרתם.

הספר הזה יוצא לאור מתוך שיתוף פעולה של מרכז זלמן שזר ויד ושם, ואני מבקש להודות לידידי צבי יקותיאל, מנהל מרכז זלמן שזר, ליחזקאל חובב שפיקח על מלאכת ההוצאה לאור והיה מעורב בכל שלבי הפקת הספר, ולעדינה דרכסלר, שנוסף על העריכה הלשונית תרמה רבות גם למבנה הספר כולו.

ישראל גוטמן

אלול תשס"ח

הקדמה

ישראל גוטמן הוא אחד ההיסטוריונים הדגולים של תקופת השואה וסמכות מן המעלה הראשונה בסוגיית גורלה הטרגי של יהדות פולין, גורל שהוא עצמו חווה אותו על בשרו במלוא אימתו. ואף־על־פי־כן הסתיר גוטמן במשך כל חייו המקצועיים את סיפורו האישי מעיני הציבור, ואפילו במפגשי קרבה מעוטי משתתפים הזכיר אותו רק לעתים נדירות. פרופ' גוטמן מתנגד לאזכור סיפורו האישי כמקור למידע ייחודי יותר ולתובנות חודרות יותר בתחום השואה, ובמשך כל הקריירה המכובדת שלו נשענו מחקריו, כתביו והרצאותיו רק על בקיאות מאין כמוה במסמכים יהודיים, פולניים ונאציים מתקופת השואה, מסמכים תיעודיים היסטוריים רבים מספור שבהן וניתח. ענוותנותו האישית הזאת נעשתה בעיני במשך שנות עבודתו בתור היסטוריון לענוותנות מתודית.¹

כל מי שקרא את "יהודי ורשה 1939–1943: גטו, מחתרת, מרד", אחת התרומות המכוננות של גוטמן לחקר השואה, יכול להעיד על כוהו הכובש של הסיפר המפורט, המבוסס תמיד על מחקר מתמשך וניכר תמיד בבהירותו, בעדינות גווניו ובאיפוק השקט שלו. גוטמן מניח למאורעות לדבר בעד עצמם ומקפיד להתרחק מהריצת דין הן על המוני היהודים שנלכדו בטפריה של השואה והן על מי שביקשו להנהיגם ולשרתם בזמנים בלתי אפשריים. כללו של דבר, המשמעת העצמית יוצאת הדופן שנקט גוטמן אפשרה לו להימנע מן הפחים שהוקרים פחות דרוכים ממנו ניקשים בהם בקלות רבה. כך הוא מצליח לאמץ עמדות נחרצות כשיש בהן צורך, אבל להשאיר לעולם מקום לתובנות ולשיקולים חדשים.

האסופה הזאת של המאמרים, שפורסמו במשך עשרות שנים בכתבי עת שונים וקובצו ביד מיומנת, מזכירה לנו שוב איזה רוחב יריעה מאפיין את מפעל חייו של גוטמן, כמה גדולה תרומתו לחקר השואה, מה רב חלקו בעיצוב המחקר ההיסטורי של "הפתרון הסופי", על אופיו המיוחד, וכמה תרם לחידוד הבנתנו את ההתנהגות היהודית לנוכח האסון. הדיון שלו בארנסט נולטה, חנה ארנדט ודניאל גולדהגן למשל מסייע לנו לרדת לעומקם של הטיעונים המרכזיים של כל אחד מהם ולתהות על ההשלכות הרחבות

* תרגמה מאנגלית עדה פלדור.

1 ראו את הביוגרפיה העשירה והמאירה של עדה פגיס, ימי אפלה, רגעי חסד: פרקים מחיי ישראל גוטמן, תל אביב תשס"ח.

הקדמה

יותר של מחקריהם בהקשר המקיף יותר של חקר השואה ובקווי המתאר הרחבים יותר של ההיסטוריה היהודית בכלל. גם הדיון המעמיק שלו ביודנראט, בדמותו הטרגית של אדם צ'רניאקוב, בתנועות הנוער כהנהגה חלופית ובשיבה היהודית לחיים אחרי המלחמה מספק לנו תובנות מנוסחות בזהירות ופרספקטיבות היסטוריות עתירות חשיבות. כך למשל, במאמרו "הערות על ההתנגדות היהודית תחת הכיבוש הנאצי", ישראל גוטמן מגלה קוצר רוח כלפי ההסברים הגורפים המבקשים לתרץ את מה שנהוג לכנות "הפסיביות היהודית". תחת זאת הוא בוחר להתמקד באסטרטגיות ההישרדות הרבות שאפיינו את היהודים לנוכח האסון. גוטמן קורא תיגר על התפיסות השונות של ההתניה הגלותית העומדות בבסיס הפרשנויות של ראול הילברג, בן ציון דינור, יצחק בער ואחרים, ומדגיש לאמור:

כאשר מעלים את הפסיביות כתכונת אופי יהודית וטוענים לחורבנם הבלתי נמנע של החיים היהודיים בגלות, מתעלמים מעצם קיומו של מאבק ההישרדות היהודי בתקופת מלחמת העולם השנייה, וממילא נמנעים מן הצורך לעסוק בו. אבל אם נבחן את העניין במונחים של מאבק להישרדות יתברר שהתנהגותם של היהודים מצטיירת באור שונה עד מאוד ("הערות על ההתנגדות היהודית תחת הכיבוש הנאצי", עמ' 161).

בהקשר הזה הציטוט דלהן מיומן גטו ורשה של חיים קפלן, שבו מסופר על המאבק היהודי נגד המחסור והרעב, אינו אלא דוגמה אחת מני רבות שגוטמן מביא לעקיפת הפקודות הנאציות או להפרתן.

אל אלוהים! מהיכן מתפרנסים כל אלה? כל עסק וכל משלח יד אסורים להם. כל העסקים חסלו; כל העמדות שנתנו רווחה ופרנסה בוטלו... הכל סגור ומסוגר, הכל שבור ומנופץ... ואף על פי כן, ההמון חי, ההמון ער, ההמון מבטל את כל גזרותיו של הכובש העריץ כעפרא דארעא ועושה כל מה שביכולתו להערימו, להאחז את עיניו. לעשות הכול בצנעה ובעקיפין, והקב"ה מספק לו את מזונותיו (שם, עמ' 162).

כלומר, כל מי שמבקש לבחון ברצינות את מאבק ההישרדות היהודי חייב לתת את הדעת על מה שהקרבות ידעו על מה שמצפה להם: האם מדובר באמצעי ענישה? ושמא זוהי תולדה של חוסר האנושיות והתוהו ובוהו של המלחמה? האם מדובר באמצעים שנועדו לעורר פחד וצייטונות? ושמא מדובר בשוד לאור היום? האם זוהי יזמה מקומית ולא דווקא מדיניות כללית?

וכיוון שרעיון המדינה הגזרת מוות על עם שלם היה בלתי נתפס – וכפי שגוטמן מזכיר לנו, אפילו בחכמה שלאחר מעשה אין הדעת סובלתו – כשהתחילו להגיע שמועות ודיווחים על הגליות, על יעדים עלומים ועל מתקני הַמְתָה, הסרה בדיווחים האלה "...ידיעה חיונית אחת: שאותו גורל צפוי לכל היהודים" ("הערות על ההתנגדות

היהודית תחת הכיבוש הנאצי", עמ' 167). זמן רב חלף עד שהעובדה הזאת נקלטה והופנמה, עד שהייתה לנחלת הכל והובנה לאשורה.

ובדיוק בנקודה זו טמון כוחו הגדול של גוטמן: הוא מצרף לתמונה כוללת את המטרות הרצחניות והערמה הצינית של המבצעים, את האינטרסים השונים של אלה שנלחמים בנאצים ואת הניסיון הנואש של ההנהגה היהודית להרוויח זמן ולהשהות את הבלתי נמנע. המצוקה הכלל-אירופית הזאת של חוסר האונים מול ההשמדה הטוטלית משמשת רקע לקביעה רבת ההשראה של גוטמן על תנועת הנוער בתור "הנהגה חלופית במזרח אירופה". עם הפלישה הנאצית לפולין פנו מנהיגי קהילה רבים, ובכללם גם שליחים מארץ-ישראל, מזרחה, אל תוך השטחים שהפכו לימים לאזור הכיבוש הסובייטי. עם שוך הקרבות נשמע רק קולם של מנהיגי תנועות הנוער הציוניות, "מרדכי אנילביץ, צביה לובטקין, יצחק צוקרמן, יוסף קפלן, פרומקה פלוטניצקה, טוסיה אלטמן ואחרים, שהיו בהמשך הזמן לאדריכלי המחתרת בפולין הכבושה ולראשי תנועת ההתנגדות" ("תנועת הנוער כמנהיגות חלופית", עמ' 151), היו היחידים שהחליטו לחזור מן המזרח הסובייטי אל אזור הכיבוש הגרמני. הם אלה שיזמו את הקריאה הזאת והם היחידים שנענו לה. על סמך קריאה קפדנית של עיתונות המחתרת של תנועות הנוער גוטמן מתאר את התקופה הראשונה של הכיבוש הנאצי בפולין כתקופה של התכנסות והתכוונות כלפי פנים, תקופה של חינוך אינטנסיבי והתחזקות מוסרית וסוציאלית החשובים כל כך בימי מחסור ושבר. בשלב השני, שראשיתו בתחילת 1942, החלו להעסיק את הפעילים הצעירים דאגות כלליות יותר, קובע גוטמן, מגמה שהתבלטה עם תחילת הגירושים הגדולים למחנות והבנת ההתרחשויות לאשורן.

תנועות הנוער קלטו בשלב מוקדם ביותר מה הן המטרות הסופיות של רדיפות הנאצים – השאלה מתי ידעו היא שאלה מכרעת שעדיין ממתינה להבהרה נוספת – ומיד הפעילו את מערכת הקשר השברירית שהקימו כדי לעדכן גטאות רחוקים במה שקורה. עכשיו מצאו את עצמן תנועות הנוער במסלול התנגשות עם היודנראטים ועם המספר ההולך ומידלדל של ניצולים שעדיין האמינו שהתועלת הכלכלית הגלומה בהם ככוח עבודה ואולי גם סופה המוקדם של המלחמה עצמה עשויים להצילם ממר גורלם. רוב המנהיגים של תנועות הנוער סברו שזוהי תקוות שווא ויש רק בררה אמיתית אחת: לא אם למות או לא, אלא מאחר שהפור כבר נפל – איך למות בכבוד. מכאן נבעה הקריאה להתקוממות ולהתנגדות.

ברוב הגטאות לא הייתה היענות לקריאה הזאת לאחוז בנשק. מי ששרדו עד אותו שלב התנערו מן הקריאה להתקוממות. רק בוורשה הפכו תנועות הנוער להנהגה של תנועת התנגדות עממית רחבה שסירבה להיכנע לדרישות הנאצים. או בניסוחו המהדהד של ישראל גוטמן:

הקדמה

רק בוורשה עלה בידי תנועות הנוער וארגון הלחימה לשתק את היודנראט ואת המשטרה, למשוך לצדם את חלקי המחתרת השונים ולכרות ברית עם הציבור היהודי בן עשרות האלפים שנותר בגטו אחרי האקציה הגדולה בקיץ 1942. לפיכך היה המרד בגטו ורשה מרד מקיף, עממי ומתמשך, שנטלו בו חלק הן הלוחמים והן המוני היהודים שירדו לבונקרים מוכנים וסירבו לציית לנאצים והפכו את הגטו לעמדה בלתי נכנעת בהתקוממות אזרחית שנמשכה למעלה מארבעה שבועות ("תנועת הנוער כמנהיגות חלופית", עמ' 158).

זאב מנקוביץ

ערב פסח תשס"ח, ירושלים

שער ראשון

הערות היסטוריוגרפיות

השוואה ורישומה בתולדות עם ישראל

השאלה המרכזית המעסיקה את החוקר המבקש לדון בסוגיית רישומה של השואה בקורות העם היא האומנם אפשר היום, בפרספקטיבה של זמן, להעריך נכונה את משקלה של השואה ואת משמעותה בתולדות ישראל. השואה לא זו בלבד שעקרה מארץ החיים שלישי ממניין העם, אלא שהיא גם שמה קץ לפעולתו היוצרת והמתסיסה של שבט יהודי אירופה שדבק במסורת היהודית אך בו בזמן הצמיח מקרבו את רעיונות ההתחדשות הלאומית היהודית. השואה לא שינתה אפוא רק את דמותו הדמוגרפית של עם ישראל אלא הביאה גם לשינוי בולט בתפיסתו המדינית של העם וביחסו אל אומות העולם. ייסודה של מדינת ישראל אינו תוצאה ישירה של השואה אלא שלב עליון בתהליך התגשמותו של החזון הלאומי-הציוני והמאבק הנמשך מאז שלהי המאה התשע-עשרה. אבל השואה הטביעה את חותמה על המערכה המדינית ערב קום המדינה, מערכה שנטלו בה חלק בצורה זו או אחרת מדינות רבות ואישים רבים בעולם, ועל המאבק לתקומה שהיה כרוך בסיכונים ובקרבות רבים. באשר לחשבוננו המר של עם ישראל עם העולם, לייעודו ודרכו כעם גולה בין הגויים עדיין לא הגיעו הדברים למיצים ונראה שההתמודדות עם שאלות היסוד האלה עדיין לפנינו.

ההיסטוריונים הבולטים שתחילת עבודתם הייתה לפני השואה אך נמשכה גם אחריה, יצחק בער ושלום בארון ואחרים שפילסו נתיבות בהיסטוריוגרפיה היהודית, לא עסקו בתופעת השואה, ומכל מקום לא ניסו לנתח את המאורע הזה לעומקו, כדברי שמואל אטינגר: "ההיסטוריוגרפיה היהודית בכללה וחשובי ההיסטוריונים היהודים דנו בבעיות שונות, אך לא דווקא בנושא השואה".¹

השלב ההתחלתי, העשור הראשון לאחר המלחמה, עמד בסימן "העדות והעקה" שנשמעה מפי הניצולים והקושי של ההיסטוריונים להשתחרר מרגשות ומתחושת זעם וכאב כל אימת שפנו לעסוק באימת החורבן. פיליפ פרידמן טען כי על חוקר השואה "...השפיעה רוח הזמן והביאה אותו לחד-צדדיות ולרוח של מרטירולוגיה, המונעת ראייה היסטורית מקיפה".² השרידים-הניצולים חשו דהף פנימי לספר, לתאר, לחלוק בחוויות שהעיקו עליהם. האם הצורך של האנשים שהיו שרויים באפלה קודרת

1 שמואל אטינגר, האנטישמיות בעת החדשה, תל אביב תשל"ט, עמ' 209.

2 פיליפ פרידמן, "חקר ההיסטוריה של תקופת השואה ובעיותיו", בתוך שואת יהודי אירופה, עורכים: ישראל גוטמן וליוויה רוטקירכן, ירושלים תשל"ג, עמ' 442.

ובייסורים נוראים לשפוך את לבם נבע מן המפגש שלהם עם עולם החופש ועם מי שהיו שרויים בשלווה יחסית בימי המלחמה, או שרגש החובה כלפי הנספים הוא שדרבן אותם להעיד ולספר? התשובה לשאלה הזאת אינה חד־משמעית. יומנה של אחת הניצולות, למשל, נקרא "אני הייבת לספר"³. אפשר גם, כפי שמניחים פסיכולוגים אחדים, שהכמיהה לפורקן ולקתרוזים מזה והציפייה להקשבה ולהבנה מצד מי שהיו מחוץ למעגלי התופת מזה הם שהיו המניע לזרם התיאורים החושפניים.

ואולם יהיו אשר יהיו הגורמים לדחף הפנימי לספר ולהעיד, אין ספק שציבור שארית הפליטה בכללו בשנים הראשונות שלאחר השחרור היה מורכב מאנשים עקורים וחבולים, עמוסים משקעים רבים. רק מיעוט מקרב שארית הפליטה שנמנו עם המשוחררים ממחנות הריכוז שעל אדמת גרמניה ואוסטריה ביקשו לחזור לארצות שמהן גורשו בידי הכובש הנאצי. רוב המשוחררים מן המחנות, שמספרם לא עלה על כמה רבבות, העמידו בעיה ייחודית לפני שלטונות הכיבוש האמריקאיים והבריטיים שכבשו את גרמניה ואוסטריה. בשעה שמיליוני משוחררים בני כל הארצות שמו את פעמיהם בשמחה לשוב לארצותיהם ולבתיהם, היו היהודים ל"עקורים" (DP's – Displaced Persons), דהיינו אנשים שסירבו לשוב לביתם הישן והחרב ותבעו את זכותם להגר, ובעיקר לעלות לארץ־ישראל. הם מצאו מקלט זמני במחנות ובמקומות מגורים ארעיים בגרמניה, באוסטריה ובאיטליה, והוסיפו לחיות זמנית במחנות הסגר. מסיבות פוליטיות ואחרות לא פורקו המחנות האלה במהירות ולשוכניהם לא נמצא מרפא ופתרון. אדרבה, שארית הפליטה של העקורים הלכה וגדלה בהתמדה בין השנים 1945–1947, שכן נוספו עליהם גלי הרפטריאנטים מברית־המועצות ומי שנמלטו ונעו באורח לא לגלי עם תנועת ה"בריהה" מארצות מזרח אירופה, ובייחוד מפולין.⁴

גורמים רבים הניעו את הזרם האנושי הגדול הזה, שהגיע לכרבע מיליון נפש, לעזוב את הארצות השונות וללכת אל הבלתי ידוע. הייתה זאת ודאי תחושת היתמות – אבדן המשפחות, הקרובים והסביבה שגדלו בה – ותחושת החורבן במקומות שבהם נולדו וחיו שהומחשו בכל עצמתן דווקא אחרי השחרור. נוספו על כך גילויי שנאה בארצות המשוחררות, ובייחוד הרציחות והפוגרומים בפולין, ולבסוף אולי גם רתיעה מפני משטר שהלך והתגבש על־פי הדפוס הסובייטי והיה עלול להפריד בינם ובין שאר העולם היהודי. בין כך ובין כך נוצרה תנועה חד־סטרתית שהביאה לריכוזם של מאות אלפי יהודים במחנות ארעי בגרמניה, באוסטריה ובאיטליה.

3 מאשה רולניק, אני הייבת לספר, ירושלים 1965.

4 על תנועת ה"בריהה" ראו יהודה באואר, הבריהה, תל־אביב (ללא שנת הוצאה); י' כהן, "הבריהה הגדולה מפולין, 1945–1947", בתוך אנציקלופדיה של הגלויות יב (וארשה ג), ירושלים תשל"ג, עמ' 519–560; ישראל גוטמן, היהודים בפולין אחרי מלחמת העולם השנייה, ירושלים תשמ"ה.

האסופה **סוגיות בחקר השואה - ביקורת ותרומה**, מאת אחד מגדולי חוקרי השואה בדור האחרון, משקפת הן את תרומתו הן את גישתו הביקורתית של ישראל גוטמן לחקר השואה. המאמרים שקובצו בספר, שנדפסו בממות שונות במשך שנים רבות, משקפים את התמורות בחקר השואה בכלל ואת השינויים שעבר המחבר כחוקר שואה בפרט, והם כוללים מחקרים שכוחם יפה גם כיום. המאמרים עוסקים בין השאר בסוגיות יסוד במחקר השואה שעוררו חילוקי דעות ופרשנויות מנוגדות ונתונים במחלוקת עד היום: הניסיונות לטשטש את משמעות הפשע ולמעט את אשמתם של מתכנניו ואת אחריותם, והתפקיד שמילאו ראשי היהודים בארצות הכבושות ובגטאות. האסופה נחלקת לארבעה שערים:

(א) הערות היסטוריוגרפיות: השואה ורישומה, מחקר השואה - בעיות וחיבטים; (ב) דפוסי הארגון היהודי: היונדראט כהנהגה, אדם צ'רניאקוב - האיש והיומן, ייחודו של גטו לודז', תנועת הנוער כמנהיגות חלופית, ההתנגדות היהודית תחת הכיבוש הנאצי; (ג) אישים: האומנם בנליות של הרוע - בעקבות ספרה של חנה ארנדט, נולטה והרוויזיוניזם, ספרו של גולדהגן - ביקורת ותרומה; (ד) יהודי פולין בשואה: בעיית המיעוטים, יהודים בצבא אנדרס, יהודי פולין משחרור להגירה. האסופה **סוגיות בחקר השואה - ביקורת ותרומה** מעידה על רוחב היריעה המאפיין את מפעל חייו של גוטמן ועל תרומתו הגדולה לחקר השואה.

פרופ' ישראל גוטמן נולד בוורשה בשנת 1923, השתתף במרד גטו ורשה ונפצע בו, והיה אסיר במחנות מיידנק ואושוויץ. בשנת 1947 עלה לישראל והיה חבר קיבוץ להבות הבשן. בשנת 1961 העיד במשפט אייכמן. היה ממייסדי "מורשת בית עדות ע"ש מרדכי אנילביץ'" ועורך כתב העת "ילקוט מורשת". ב-1975 קיבל תואר דוקטור על חיבורו "תנועת ההתנגדות והמרד המזוין של יהודי ורשה על רקע חיי הגיטו 1939-1943" והחל ללמד באוניברסיטה העברית. היה ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה וההיסטוריון הראשי ביד ושם ומשמש היום בתור היועץ האקדמי של יד ושם. גוטמן פרסם ספרים ומאמרים רבים והיה העורך הראשי של "האנציקלופדיה של השואה".

0 01850000567 8
דאנאקוד 185-567

מחיר מומלץ: 92.40 ש"ח